

ΙΣΤΟΡΙΑ.

ΟΙ ΒΕΝΕΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ.

(Συνέχεια) *]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Α΄

Ἐπιθεώρησις τοῦ Πολέμου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1683 ἐπαρρήσιάζθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκ δευτέρου ἐνώπιον τῆς Βιέννης.

Δύω ἀφορμαὶ παρεκίνησαν πάντοτε τὰς κατακτητικὰς ἐκστρατείας, πηγάζουσαι ἀπὸ τὰς δύο σφαίρας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει — θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ φιλαρχία· εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἦσαν ἀμφοτέρα εἰσέτι ζωηρά. Ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Δ΄, ἐπίστευεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Προφήτου, νομίζων τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἱερὸν καθήκον· εἶναι γνωστὸς ὁ Ἐφέντης, ὅστις καθημέραν ἔκαμνεν εἰς αὐτὸν ταύτην τὴν ἀνάμνησιν. Ἐπὶ τοῦ Βεζίρου Καρχ Μουσταφᾶ ἐνήργησαν ἐξ ἐναντίας αἱ κοσμικαὶ παρακινήσεις. Πολλάκις τὸν ἶδαν νὰ σπουδάζῃ μὲ τὸν διερμηνέα του Μαυροκορδάτον, τὸν Ἄτλαντα, δῶρον τῶν Ὀλλανδῶν· ἐβεβαιόνετο περὶ τῶν σχέσεων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, τῶν διχονοιῶντων, τῆς ἐσωτερικῆς τῶν ἀδυναμίας, καὶ δὲν ἀμφίβαλεν ὅτι θέλει ὑπερβάλει ὅλους τοὺς γείτονάς του (1). Ὅταν ἐπὶ τέλους ἡ Γαλλία τὸν ἐνεθάρρυνε, νὰ προσκαλέσῃ εἰς βοήθειαν τοὺς δυσ-

*] Ἴδε Φυλλ. Α΄. Τόμ. Α΄. τοῦ Β΄. ἔτους, σελ. 36.

(1) Ἐκ τῆς Relazione dell' illustrissimo S. Cavalier e Proveditore Zuanne Morosini, ritornato da Constantinopoli σχεδὸν κατὰ τὸ 1680 χειρ.

ρεστημένους Ούγγρους και τὸ στρατεύμα του ἦτο ζωηρῶς προδι-
 τεθημένον, ἐνόμισεν ἀρμοδίαν τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐπεχείρησε. Ποῖος
 δύναται νὰ εἴπῃ τί ἤθελε γίνεαι, ἐὰν ἐκέρδαινε μίαν μάχην, ἐὰν
 ἡ Βιέννη δὲν ἐπρόσφερον ἀντίστασιν; Κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἦτο
 ὁμῶς εἰς αὐτὸν ὀλεθρία ἢ ἀντίστασις τῆς, ἢ ἐπιδρομὴ, ἣτις ἔγινεν
 ἐνώπιόν τῆς εἰς τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἡ ἦττα του. Ἦτο ἀπο-
 φασιστικὴ ἡμέρα δι' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Καθὼς ὁ
 πόλεμος ἐπαπειλεῖ κοινὸν κίνδυνον καθ' ὅλων τῶν γειτόνων, οὕτως
 ἀνέστησαν τῶρα ὁμοῦ κατὰ τοῦ νικηθέντος ἐχθροῦ. Οἱ Γερμανοὶ
 ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν κατέλαβον διὰ πάντοτε.
 Οἱ Πολωνοὶ προσέβαλον τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν, οἱ Ρῶσσοι
 συνέλαβον μεγάλας προσδοκίας καὶ ἐκ τῆς Βιέννης τοὺς εἴ-
 παν ὅτι ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα ἀνοίγει τὰς ἀγάλας τῆς καὶ ἡ Ἑλλάς
 καὶ Ἀσία τοὺς περιμένει· ὅπου οἱ ἠγεμόνες δὲν ἔβαλον χεῖρα
 εἰς τὰ ὄπλα, ἐκινήθησαν οἱ ὑπήκοοι· ἐξήκοντα πολῖται τῆς Βαρκε-
 λώνης ἀνεχώρησαν διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὸν Αὐτοκράτορα εἰς τὸν
 πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων.

Εἰς τοιαύτην μεγάλῃν κίνησιν, ὅταν ὁ παλαιὸς ἐχθρὸς κατε-
 τροπώθη τόσον καιρίως, ὅσον ποτὲ πρὶν καὶ προσεβάλλετο παν-
 ταχόθεν, καθὼς ἐπίσης ποτὲ δὲν εἶχε γίνεαι, ἠσθάνθησαν ὡσαύτως
 καὶ οἱ Βενετοὶ τῶν πρὶν χρόνων τὴν πολεμικὴν ὀρεξίν. Ἡ Νεο-
 λαία καὶ ὁ Λαὸς συνμερίζοντο τὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐκυρίευεν
 ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ συνήρπασαν τὴν βραδύνουσαν φρόνησιν τῶν
 φίλων τῆς εἰρήνης Βουλευτῶν. Πλέον τῶν δύο αἰώνων ἦσαν οἱ Βε-
 νετοὶ περιπλεγμένοι εἰς ἐχθροπραξίας μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς, τῶρα
 πρώτην φοράν ἐτόλμησαν νὰ κηρύξουν εἰς αὐτοὺς τὸν πόλεμον.

Τῶρα ἐσήμαινε διότι εἶχον ὁδηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐντελῶς ἐνε-
 πιστεύοντο· ἡ δημοκρατικὴ ζηλοτυπία ἔκαμπτει ἐνώπιόν του,
 ἔδωκε τὴν μεγάλῃν ὄψιν εἰς τὰς ἀποφάσεις των· καὶ ἦτο ὁ Φραγκί-
 σκος Μοροζίνης.

Ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης δὲν εἶχε γηράσει, καθὼς οἱ πλειότε-
 ροι, ἀπολαμβάνων ἐκεῖνον τὸν τρυφήλόν καὶ πρᾶον πολιτισμόν,

ὅστις διέκρινα τὴν Βενετίαν, πρωτεύουσαν τότε τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολυτελείας. Ὅλους τοὺς χρόνους τῆς νεότητος καὶ τῆς ἀπολαύσεως, ἀπὸ τὸν εἰκοστὸν μέχρι τοῦ τεσσαρακοστοῦ τρίτου, ἦτο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑπὸ τὰ ὄπλα (1). Δὲν εἶχεν ὑψωθῆ διὰ προσωπικῶν σχέσεων, διὰ τῆς ἀμοιβαίας μεταλλαγῆς ὑπηρεσιῶν καὶ συνδρομῆς, συνήθων τότε εἰς τὴν Βενετίαν (ὠνομάζοντο Broglio)· αἱ πράξεις του τὸν ἀνεβίβασαν — εἶχε καταδιώξει τοὺς πειρατὰς ἔνθεν κακειθεν ὑπὲρ κάθε ἄλλον — ὑπερέβαλε τὸν ἰσχυρότερον ἐχθρὸν ὅπου τὸν ἀπῆντησεν, ἐλαφραγώγησε τὰς ἀποθήκας του, ἔδωκεν εἰς τὴν Γαλίαν τοὺς ἀκολουθοῦντες του — ἐζώγησε τὸν πλέον ἄγριον ἀρησιθρησκὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πολέμου στόλου ἐπὶ τῆς νκυαρχίδος καὶ τὸν ἐπεμψεν εἰς τὰ δεσμοκτήρια τῆς Βενετίας — ὁ Σουλτάνος προσωπικῶς ἔδειξε φόβον περὶ αὐτοῦ — ὅλοι ἀναριθμητοὶ πράξεις τόλμης καὶ τύχης, αἵτινες ἔκαμαν νὰ ὀμιλοῦν τοὺς θαυμαστάς του. Εἰς τὸν πόλεμον τῆς Κρήτης ἔλαβε τὸ βραβεῖον τῆς δόξης. Χωρὶς ὄνομα καὶ χωρὶς νὰ σύρη προσοχὴν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ἐπέστρεψεν ἐνδοξος καὶ καρυφαῖος τῆς πολιτείας. Τοῦτο μετέδιδεν εἰς αὐτὸν αἰσθημα ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτονόμου δυνάμεως, τὰ ὅποια ἔλειπαν εἰς ὅλους τοὺς συμπολίτας του. Ὅταν κατὰ τὸ 1669 ἀφοῦ ἀπῆλθον οἱ Γάλλοι ἐπίκουροὶ καὶ ἐκεῖνοι τοῦ Πάπα ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διατηρήσῃ τὸ πρόχωμα, τὸ ὅποιον τὸν ἔμενον εἰσέτι, συνέλαβε τὸν στοχασμὸν νὰ τὸ καταστήσῃ βραβεῖον τῆς εἰρήνης· ἀναμφιβόλως εὐτυχέστατος στοχασμὸς κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, ἀλλὰ δι' ἓνα πολίτην τῆς φθονεῶς δημοκρατίας εἰς τὸ ἄκρον τολμηρός. Ὁ Μοροζίνης ἄνευ ἐντολῆς ἔκλεισεν εἰρήνην καὶ ἂν δὲν ἔπαθε διὰ τοῦτο τίποτε, συνέβη διότι ἦτο ἀναγκαιοτάτη καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναπόφευκτος. Τοιοῦτο

(1) Antonii Arrghii de vita et rebus gestis Francisci Mauroceni libri IV Patavii 1769 καλὴ Λατ. γλῶσσα. Ὅχι κακαὶ πληροφορία, ἀλλὰ ψυχρὸν καὶ ἐπιπόλαιον σύγγραμμα.

τρόπως τώρα με τοὺς φίλους του παρεκίνησε τὸν πόλεμον· ἡ δημοκρατία ἔπρεπε νὰ κηρυχθῆ νεκρά, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ ὠφεληθῆ τοιοῦτων βοηθητικῶν περιστάσεων. Ὁ Μοροζίνης διωρίσθη Ἀρχιστράτηγος καὶ ἐκ νέου ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰ ὄπλα, τὰ ὅποια τόσον συχνὰ ἐδοκίμασεν. Ἀριστοκράτης τῆς παλαιᾶς ζύμης, εὐπροσήγορος πρὸς τοὺς μικροὺς, τῶν νόποιων συνεμερίζετο ἀσμένως τὰς στερεῖσεις ἧτο ἀκάματος νὰ προβιδάξῃ τοὺς φίλους καὶ τοὺς προσήκοντάς του — πείσμων καὶ δεινὸς εἰς τοὺς ἀντιπάλους του — ἀνηλεὴς κατὰ τοῦ νικηθέντος ἐχθροῦ. Ἦτο ἤδη 66 ἐτῶν, ἀλλὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ εὐρεθῆ τολμηρότερός του. Ποτὲ δὲν ἐστάθμιζε τι ἔμελλε νὰ κερδήσῃ καὶ τί νὰ κινδυνεύσῃ· ὅλα τὰ ἐτόλμα καὶ διὰ τὴν εὐτελεστέραν ὠφέλειαν. Εἶχε μόνον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κάμῃ τί ἐπίσημον, νὰ κατορθώσῃ τί, διψῶν ἄθλα καὶ δόξαν. Πολλάκις ἴσως ἐδοκίμασε στενοχωρίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων, τὰ ὅποια ἐπέβαλε τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς δημοκρατίας του· τώρα ὅμως εἶχε πάλιν εὐρὺ στάδιον ἐνώπιόν του καὶ ἔδωκεν ὅλην τὴν διεύθυνσιν εἰς τὸν ἐπιχειρισθέντα πόλεμον.

Ὅταν ἐκλέχθη ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ πληρεξουσιότης νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐπιχείρισιν ὅπως ἐνόμιζεν ἀρμοδιώτερον.

Εἰς πολλοὺς ἐφαίνετο προτιμότερον μὲ ὅλην τὴν δύναμιν νὰ στραφοῦν κατὰ τῆς Δαλματίας, νὰ ὑποτάξουν ἐντελῶς τὰ παράλια, νὰ προχωρήσουν ὅσον δυνατὸν εἰς τὸ ἐνδότερον καὶ νὰ κατακτήσουν δευτέραν στερεάν πέραν τοῦ Ἀδρίου. Εἰς πᾶσαν περιπτώσιν ἦτο ἡ ἀπόκτησις τοῦ ἐδάφους τῶν παραλίων τόπων κατὰ ὑπέρτατον λόγον ἐπιθυμητή.

Ὁ Μοροζίνης δὲν ἦτο αὐτῆς τῆς γνώμης· ὅλαι αἱ κλίσεις του ἦσαν διὰ τὸν πόλεμον κατὰ θάλασσαν. Τὸ Εὐρωπαϊκὸν συμφέρον ἀπαιτοῦσεν ἀναμφιδόλως νὰ προσβληθῆ καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, στενοχωρημένον ἤδη πανταχόθεν ἐκ τῆς ξηρᾶς. Ἐκτὸς τούτου ἴσως ἦτο διὰ τὴν φιλοδοξίαν του μεγαλιότερον τὸ θέλητρον νὰ δοκιμασθῆ ἐκ νέου εἰς τὴν παλαιὰν πατρίδα τῆς δόξης, νὰ κατακτήσῃ τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Ἀθήνας, παρὰ νὰ ἐξο-

δεύση τὴν τελευταίαν δύναμιν τῶν ἡμερῶν του ἐνώπιον τινῶν φρουρίων, περὶ τῶν ὁποίων ποτὲ δὲν εἶχε γίνει λόγος. Ἀρκεῖ τόσον· ἡσύχως ὑπερέκαμψε τὴν ἀκτὴν τῆς Δαλματίας, τὸ Καστελνουόβον, τὸ ὁποῖον ἰδίως τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ προσβάλῃ· ἀφοῦ χωρὶς πολὺν κόπον ἐκυρίευσεν τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, ἐστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Εἰς τρεῖς ἐκστρατείας τὴν ἐπόρθησεν.

Εἰς τὴν πρώτην, κατὰ τὸ ἔτος 1685, προσέβαλε τὰ μεσημβρινὰ παράλια. ἠλπιζεν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Μανιάτας, τῶν ὁποίων οἱ ἀπεσταλμένοι τὸν ἐπεσκέφθησαν (1) καὶ τὸν ἔδωκαν τὰς πλέον καλὰς ὑποσχέσεις. Ἀλλ' αὐτοὶ ἦσαν ἀρκετὰ περίσκεπτοι νὰ περιμείνουν ἀποφασιστικὴν ἔκβασιν. Δὲν ἦτο ἐπομένως εὐκόλον τὸ πρῶτον βῆμα εἰς τὸν Μοροζίνην. Ἡ Κωρώνη, τὴν ὁποίαν προσέβαλεν, ὑπερασπίσθη πεισματωδῶς· ἰσχυρὸν τουρκικὸν στράτευμα προσέδραμεν εἰς βοήθειαν καὶ ἠπείλει νὰ πολιορκήσῃ τοὺς πολιορκητάς (2). Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν γένει ὁ χαρακτὴρ τούτων τῶν πολέμων εἶναι τοιοῦτος. Γίνεται πολιορκία καὶ μετὰ ταῦτα πρέπει ν' ἀποκρουσθῇ κατὰ παράταξιν στράτευμα ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν. Οὕτως ἐνίκησαν οἱ χριστιανοὶ ἐνώπιον τῆς Βιέννης· οὕτω κατετροπώθησαν οἱ Τούρκοι ἐνώπιον τοῦ Ὄφεν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠναγκάζετο καὶ ὁ Μοροζίνης νὰ μετρηθῇ μὲ τοὺς Πικτῆδες, οἵτινες ἐπροχώρουν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Κωρώνην καὶ εἶχον ἤδη ἀναβῆ τὰ χριστιανικὰ χαρακώματα. Ὁ Μοροζίνης ἐπέτυχεν νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου των καὶ νὰ τοὺς νικήσῃ ἐντελῶς. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἔβαλε τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Πελοπον-

(1) Locatelli. Racconto storico della Veneta guerra in Levante. Ἡμερολόγιον τοῦ Πελοπ. Πολέμου 1684—1689 σελ. 84. Ὁ Λοκατέλης ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μοροζίνου.

(2) Relazione della guerra de' Veneziani nell' acquisto della Morea, dal comandante degli ausiliari Fiorentini fatta per informare il Ser Gr Duca, παρασηρεῖ ἰδίως αὐτὸν τὸν κίνδυνον.

νήσου. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἔπεσεν ἡ Κωρώνη, τότε ἐκηρύχθησαν καὶ οἱ Μανιάται καὶ μὲ αὐτοὺς προσεβλήθησαν αἱ Καλάμαι. Παράδοξος σύνθεσις αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ ἀπὸ Ἰταλοῦς, Ἑλλήνων καὶ Γερμανοῦς!

Οἱ Γερμανοὶ, ὡσεπιπολὺ Βραουνσβαγοὶ καὶ Σάξωνες, ἐσχημάτιζαν ἀναμφιβόλως τὸ σημαντικώτερον ὄπλον (1). Τὸ πῦρ τῆς μουσκατερίας τοῦ γυμνασμένου Σαξωνικοῦ πεζικοῦ ὁμοῦ μὲ τὰ Βενετικά πυροβόλα ἐκ τῶν γαλέρων εἰς τὸ παράλιον ἐνήργησαν τόσον ἐπιτηδείως, ὥστε ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ὅστις ἔμελλε νὰ σώσῃ τὰς Καλάμας, ἦλθεν εἰς ἀταξίαν καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν. Τὴν πτωσιν τῶν Καλαμῶν ἐπηκολούθησαν τὰ μικρὰ τουρκικὰ φρούρια εἰς τὴν Μάνην Ζαρνάτα, Γιαλάφα, Πάσσαβα· ὅλη ἡ μεσημβρινὴ ἀκτὴ, τὰ λακωνικὰ ὄρη, ἡ ἀκρόπολις τῆς Πελοποννήσου, ἦσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βενετῶν.

Ἀπὸ τὸ ἀποκτηθὲν ἔδαφος ἠδύναντο μὲ ἀσφάλειαν νὰ προχωρήσουσιν εἰς τὰ ἐντὸς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1686 ἐπέπεσεν ὁ Μοροζίνης ἐπὶ τῆς παρακειμένης παραλίας· (2) εὐκολώτερον ἔργον εἶχεν εἰς τὴν δυτικὴν ὁ Σερασκιέρης ἐνίκηθη καὶ ἀλώθη τὸ Ναυαρίνον μολονότι καλὰ ἐχυρωμένον. Οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν ἤδη νὰ εὐαρεστοῦνται εἰς τὸν τόπον καὶ ὁ Μοροζίνης εὐρῆκεν εὐχαρίστησιν βλέπων τὰ παραπήγματά των εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μεθώνης, τὰ ὅποια εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ καὶ μὲ καθαριότητα ἔστησαν, κατασκευάζοντες αὐτὰ

(1) Der neueroeffneten ottomanischen Pforten Fortsetzung oder continuirlicher Bericht etc, etc μετ' ἄρρασις, τῆς ὁποίας ὁ Συγγρ. κατὰ δυστυχίαν δὲν ἐνόησε τὰ Ἰταλικά πρωτότυπα, τὰ ὅποια ἠκολούθησε καὶ μόνον ἔχει ἀξίαν καθόσον προσπαθεῖ νὰ διακρίνη τὰ προτερήματα τῶν Γερμανῶν καὶ ἐπανορθώνει τὰ Γερμανικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰς Ἰταλικὰς στρεβλώσεις.

(2) Ἐγίνεν ἀνάγκη διασκέψεωσιν πρὶν φθάσουσιν εἰς αὐτὴν τὴν φυσικὴν ἀπόφασιν. Garzoni Istoria della Republica Veneta in tempo della sacra lega III p 150 τὰς ἀναφέρει ἐκτεταμένως.

ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κυπαρίσσους, δάφνας καὶ κλάδους πορτοκαλίας⁴ δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἀνδρείοι διὰ τοῦτο· μετολίγον παρεδόθη καὶ ἡ Μεθώνη. Ἄλλο τόσον ἐπικίνδυνον ἐχρημάτισεν εἰς αὐτοὺς ὅμως τὸ Ναύπλιον καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ. Εἶχε φθάσει ἤδη ὁ Αὐγουστος καὶ τὸ θέρος τούτου τοῦ ἀσυνειθίστου κλίματος ἐπέφερε πνεύματος πολλοὶ ἀπέθανον, μεγαλύτερον πλῆθος ἔγινεν ἀχρηστον καὶ μόνον 4000 ἄνθρωποι ἦσαν διαθέσιμοι, ὅταν ἐφάνη τοῦλάχιστον διπλάσιος τουρκικὸς στρατὸς καὶ, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν φρουρὰν, ἤρχισε τὴν ἐπιθεσιν. Τότε ἐδείχθη πλέον πόση τύχη ἦτο διὰ τὸν Μοροζίνην νὰ ἔχη βοήθον του τὸν τόσον ἔμπειρον στρατηγὸν Κενιγσμάρκον. Κανεὶς δὲν ἦτο τόσον ἐπιτήδειος νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ τολμηρὰ καὶ ἀπερίσκεπτα σχέδια τοῦ Ἀρχιστρατήγου μὲ ἐπιστήμην τακτικῆς, μὲ προνοητικὴν καὶ ἀτρόμητον ἐκτέλεσιν. Ἀμέσως κατὰ τὴν ἀπόβασιν ἐγνώρισεν ὁ Κενιγσμάρκος τὸ σημαντικὸν τοῦ Παλαμηδίου καὶ τὸ ὠχύρωσε. Μόνον μὲ ὀλίγους λόχους πεζικοῦ καὶ μὲ ὀλιγάριθμον πυροβολικὸν ὑπῆγεν εἰς ἀπάντησιν ἰσχυροῦ ἰππικοῦ ἐπὶ ἐνὸς ἐδάφους διὰ τὸ ἰππικὸν ἐπιτηδείου, μὲ τὴν ἀνδρείαν καὶ καλὴν τάξιν, ὥστε εἰς ὀλίγας ὥρας τὸ ἠνάγκασε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Οἱ Γερμανοὶ μὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐξηγήσουν τὴν νίκην των. Αὐτοὶ νομίζουσι ὅτι πανικὸς φόβος (τὸ ὁποῖον ὀνομάζουσι *Feldschrecken*) κατέλαβε τὸν ἐχθρὸν· εἰς τὸ διάστημα μιᾶς ὥρας ἐκινδυνεύετο ἡ ἐσχάτη καταστροφὴ καὶ ἀπεκτίθη ἡ νίκη « ὄχι ἄλλως παρὰ διὰ θαυμασίου θείας ἀντιλήψεως » (1). Τὸ Ναύπλιον σερηθὲν τῆς ἐλπίδος νὰ λυτρωθῇ καὶ κυριεύμενον ἀπὸ τὸ πυροβολικὸν, πηχθὲν ἐπὶ τοῦ πλησιάζοντος ὕψους, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Ὁ Φρούραρχος τὸ ὑπερασπίσθη πεισματωδῶς, καθότι μέρος περιχώρων ἦτο ἰδική του καὶ τῆς οἰκογενείας του ἰδιοκτησία. (2)

(1) Johann Just Winckelmann, Preiswuerdiger Stamm — nud Regenten — baum der durchlauchtigsten Herzoge zu Braunschweig 1688. τέταρτον παράρτ. σελ. 315.

(2) Mich. Foscarini historia della republica Veneta V. 273.

Τώρα πλέον ἔμενε μόνον τὸ ἀρκτῶον μέρος τῆς χερσονήσου. Τὸν χειμῶνα ὑπέφεραν οἱ Βενετοὶ πολλὰς κολλητικὰς νόσους καὶ πρὸ τοῦ θέρους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἔμβουν εἰς τὴν θάλασσαν. Καθόσον ἐκινδυνεύετο πλέον τὸ πᾶν, οἱ Τούρκοι προετοιμάσθησαν μεῖδιαιτέραν ἐπιμέλειαν. Ἀμφοτέρωθεν τοῦ στενοῦ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ὠχυρώθησαν περιμένοντες τὴν προσβολήν. Ὅχι μακρὰν τῶν Πατρῶν εἰς θέσιν νομιζομένην ἐλώδη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀπέβη ὁ Κενιγσμάρκος κατὰ τὴν 22 Ἰουλίου 1687, καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν, ἐπροχώρησε διὰ νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τῶν ὠχυρωμάτων τῶν Τούρκων εἰ δυνατόν. Ἄλλ' ἤδη καὶ αὐτοὶ ἐσηκώθησαν μετὸν ἴδιον σκοπὸν, νὰ προφθάσουν τὸν ἐχθρὸν τῶν ἀπροπαρασκευάστον.

Μετὰ τὴν πρώτην αὐγὴν συνώθησαν αἱ ἐμπροσθοφυλακαί. Οἱ Τούρκοι εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ὀλίγον πυροβολικὸν, κατέλαβον τὰ ὕψη καὶ εἶχον τὴν ὑπεροχὴν καταρχὰς· μετὰ πολλὴν δυσκολίαν ἠδυνήθη ὁ Κενιγσμάρκος μέσα εἰς τὸ κατάφυτον ἀπὸ βάτους κοιλίωμα νὰ σχηματίσῃ τὴν γραμμὴν του. Ἐν τούτοις εὗρηκε καιρὸν νὰ τὴν σκεπάσῃ, ὅπως τότε εἰς τοὺς Τουρκικοὺς πολέμους ἦτο συνήθεια, μετὰ Ἰσπανικοὺς ἰππεῖς, καὶ ποτὲ ἴσως αὐτὴ ἡ προφύλαξις δὲν ἐδείχθη πλέον ἐπωφελής. Ἡ πρώτη ὀρμὴ τῆς προσβολῆς τοιοῦτοτρόπως ἐσυντρίφθη· ἀντετάχθη εἰς τὸν ἀνήμερον ἐχθρὸν τακτικὸν πῦρ· ἤδη ἐκλονίζοντο αἱ ἐπαπειλοῦσαι μαχαῖραι, ὅταν ἡ ἔφοδος τοῦ χριστιανικοῦ ἰππικοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, καὶ ἡ παρουσίασις μιᾶς ἑλκῆς, νομιζομένης ὅτι ἀπωλέσθη, προβαλούσης ὁμως ἐγκαίρως ἐκ τοῦ βάτου ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς, ἔφερε τὸν ἐχθρὸν εἰς πλήρη ἀταξίαν 1). Αὐτὴ ἡ μάχη ἀπεφάσισε τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο ἀνεμπόδιστοι εἰσῆλθον αἱ γαλέραι εἰς τὸ στενὸν καὶ κατόπιν ἔπεσαν αἱ Πάτραι, τὸ φρούριον ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, ἡ Ναύπακτος καὶ τὸ φρούριον ἐπὶ τῆς Ἠπείρου. Ὁ Σερασκιέρης

1) Ἀκολουθῶ ἐδῶ κατὰ προτίμησιν τὴν περιγραφὴν τοῦ Μουάτζου, ὅστις ἦτο παρὼν, παρ' ἄλλους ἀντιγράφοντας. Ἐνταῦθα κυρίως ἀρχεταὶ καὶ ἡ διήγησις του.

ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὅ,τι ἠδυνήθη ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ τὴν ἐγκατέλιπε· τότε παρεδόθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ θέσεις, αἵτινες ἔτι ἐκρατοῦντο ἐντὸς, καὶ ἐξαιρουμένης τῆς Μονεμβασίας ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἀνήκεν εἰς τὸν λέοντα τῆς Βενετίας.

Δὲν ἐπεριορίζοντο ὅμως εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ σκοποὶ τοῦ Μοροζίνου. Εὐρίσκοντο τῶντι ἀρκετοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴν Βενετίαν ἐπιθυμοῦντες νὰ μείνουν ἕως ἐδῶ καὶ νὰ ἴδουν τὴν ἀποκτηθεῖσαν κατάκτησιν τούλάχιστον στερωμένην πρὶν γίνῃ βῆμα περαιτέρω· ἀλλ' ἦσαν οἱ ἴδιοι, οἵτινες εἶχον ἐκφρασθῆ κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Μοροζίνης δὲν ἐπρόσεξεν εἰς τὰς σκέψεις των. Ὁ Μουάτζος λέγει: α Σχέδια πλήρη τόλμης τὸν ἐφαίνοντο ἀναγκαστικὰ, διὰ νὰ » δικτηρήσουν σταθερῶς τὴν τύχην. » Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος προσέβαλε τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπόρθησε.

Βεβαίως ἦτο αὕτη κατάκτησις, τὴν ὁποίαν δύναται τις μᾶλλον νὰ ὀνομάσῃ δυστυχίαν παρὰ εὐτυχίαν. Τὰ ὠραιότερα εἰρεπία τοῦ κόσμου, τὰ λείψανα ἴσως τοῦ ἐντελεστάτου ἔργου τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ ὁποῖον ποτὲ ἐδόθη, κατεστράφησαν δι' ἀπεικταίου συμβάντος (1). Τότε ὅμως ἐφάνη ὡς βῆμα προόδου ἐπάνω εἰς τὸ

---

(1) Τὴν περιγραφὴν τοῦ Μουάτζου δίδω κατὰ λέξιν, διότι περιέχει περὶ ἐνὸς τόσον ἐνδιαφέροντος συμβεβηκότος νέα τινα.

« Τὰ ἐξαιρετὰ καὶ περίφημα λείψανα τῶν Ἀθηναίων, σκορπισμένα ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν εἰσδρομῶν, ἐμπεριείχοντο εἰς μικρὰν ἀλλὰ πολυάνθρωπον χώραν, φυλαγμένην ἀπὸ φρούριον κείμενον ἐπὶ ὑψηλῆς πέτρας, ὅθεν μέχρι τῆς θαλάσσης ἐπεκτείνοντο τὰ διαθρυλλούμενα ἔργα. Ὅκτὼ λεύγας (milia) ἀπὸ τῆς ὄχθης ἦσαν συνηθροισμέναι αἱ κατοικίαι. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ναυπλίας εἰς χεῖρας τῶν Βενετῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλήρουν 40 χ. Ῥεάλια κατ' ἔτος διὰ τὰς δαπάνας. Ἀφοῦ καὶ ἡ Κόρινθος ἔλαβε τὴν αὐτὴν τύχην ἐφοβήθησαν μὴ λαφυρογωγηθεῖν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐπαπειλοῦν ἤδη ὅτι ἤθελαν νὰ ὠφεληθοῦν διὰ νὰ μὴ ἀφήσουν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τόσον πλοῦσιαν ἀπόκτησιν. Οἱ πλέον εὐπαροὶ, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν καταστροφήν, ποστακάλεσαν τὸν Μοροζίνην νὰ κυριεύῃ τὸ κατεχόμενον ἀπὸ

ἔνδοξον στάδιον τῆς νίκης. Με ἀνέκφραστον ἀγαλλίασιν ἐχαιρέτησαν τὰ τρόπαια, τὰ ὅποια ἔστειλεν ὁ Μοροζίνης, ἐκείνους τοὺς

τοὺς Τούρκους φρουρίον ὥστε νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν περιουσίαν των εἰς τὴν πόλιν.

Ὁ Μοροζίνης ἐνησχολήθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον εἰς τὴν περίπτωσιν, καὶ φθάσας εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα, παραταχθέντα ἀπὸ τὸν Κεγιγμαρκὸν εἰς δύο στήλας καὶ ὀδηγηθέντα κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα με βραδύ βῆμα διὰ νὰ στρατοπεδεύσουν ἐντὸς δάσους ἐλαιῶν ἀπέναντι τῆς ἀκροπόλεως. Περισφίξας αὐτὴν παρευθὺς με μεγάλας φυλακὰς τὴν προσέβαλεν ἀπὸ τὸ ὕψος λόφου πρὸς τὴν πύλην τοῦ μετώπου με δύο πυροβόλα τῶν 50, ἀλλ' ἀνωφελῶς καθότι αὐτόθι ἦτο τὸ ἀσθενέστερον μέρος, τὸ ὅποῖον ὅμως με τριπλὴν ὠχύρωσιν εἶχε προφυλάξει ἡ τέχνη ὕψωσεν ἕνεκα τούτου πρόχωμα εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ κάμῃ ἀρχὴν ὑπονόμου ἐντοσοῦτῳ μεταχειριζόμενος κατὰ τῆς φρουρᾶς $\frac{1}{4}$ τοιχοπλήτας τῶν 500. Ὑπηρετοῦντο οὗτοι ἀπὸ ἀνεπιτηθείους πυροβολιστὰς καὶ αἱ σφαῖραι ἀντὶ νὰ πίπτουν ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐμαστίζοναν τὴν πόλιν, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Κεγιγμαρκὸν ἀποζημιῶσιν καὶ τὸν παρεκίνησε δημοσίως νὰ ἐπιτιμήσῃ τὸν Μοττόνην, διευθυντὴν τοῦ πυροβολικοῦ. Ἀφίνων κατὰ μέρος τὴν φιλαυτίαν παρεχώρησεν οὗτος τὴν φροντίδα εἰς τὸν διοικητὴν Λεάνδρον ἀρχετὰ ἱκανόν, ἔνκα ὁ ἄλλος τὸν εἶχεν ἀφαιρέσει τὴν περίβλεπτον θέσιν του.

Αἱ μηχαναί, ὑπὸ ἐπιτηδειοτέραν διεύθυνσιν, παρευθὺς ἐτελεσφόρησαν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατὰ τὴν 27 Σεπτεμβρίου τυχαίως πῶς εἰσεχώρησε μία σφαῖρα διὰ τῆς μόνης ὀπῆς τῆς κορυφῆς τοῦ Παρθενῶνος. Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, περιβόητος διὰ τὴν ἀμίμητον ἀρχιτεκτονικὴν καὶ γλυπτικὴν του, ἐφέρειτο ἀπὸ διπλὴν σειρὰν ὑψηλοτάτων στηλῶν καὶ εὐσεβῶς διετηρεῖτο ἀπὸ τὴν φρουρὰν, ἥτις μετασχηματίσασα αὐτὸν εἰς μωσκίαν, ἐντὸς αὐτοῦ ἐφύλαξε τὰς τροφὰς, τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πολεμεφύδια. Ἡ σφαῖρα πεσοῦσα μετέδωκε τὴν φλόγα εἰς τὴν πυρίτιδα. Ἡ ἔκρηξις ἀντήχησε καὶ διέδωσε τὸν σεισμὸν μέχρι τοῦ στρατοπέδου τῶν Βενετῶν, ἀνασπῶσα τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον ἔργον καὶ καταπλήττουσα τὴν φρουρὰν, ἥτις ἤδη κατὰ τὴν προτεραίαν εἶχε συλλάβει φόβον, βλέπουσα νὰ ὀπισθοπορῇ ἢ βοήθεια. Ὁ Κεγιγμαρκοῦ με τὴν συνήθη

λέοντας, τοὺς ὁποίους ἀκόμη τώρα θαυμάζομεν ἐπὶ τοῦ Πυλῶνος τοῦ Ναυπηγείου.

Μετὰ τόσας ζημίας ἀπήλασαν ἐπιτέλους οἱ Βενετοὶ τὸ αἶσθημα τῆς εὐτυχίας, τῆς προόδου καὶ τῆς δόξης. Ἐλογίζοντο εὐτυχεῖς ὅτι ἔχουν τοιοῦτον μέγαν ἄνδρα καὶ ἐσώρευον ὅλας τὰς τιμὰς ἐπ' αὐτοῦ. Ἐψήφισαν νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Πελοποννησιακοῦ, ἔστησαν τὴν προτομὴν του εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς τῶν δέκα καὶ χηρεύοντος τότε τοῦ ἀξιώματος τοῦ Δουκὸς, ὅλοι ἀπεσύρθησαν καὶ ὁ ἥρωα καὶ κατακτητῆς ἀνηγορεύθη πανψηφί Ἡγεμῶν.

Ὁ Μοροζίνης δὲν ἦτο ὀλίγον εὐαίσθητος πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ἄλλαι δοκιμαίαι δὲν ἐπέτυχον ἐπ' αὐτοῦ, καθὼς π. χ. τὸν ἐφάνη παράδοξον ὅταν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Κρήτην τὸν ἐπρόσφεραν τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Μολδοβλαχίας, ἐὰν ἤθελε νὰ λειποτακτῆσθαι πρὸς αὐτούς: « τί εἶναι ἡ Μολδαβία, τοὺς εἶπεν, τί ἡ Βλαχία; » Τόσον

του ταχύτητα, ὄχι νὰ φθάνῃ ἀλλὰ νὰ προλαμβάνῃ τὸν ἐχθρὸν, ὅστις εἶχεν εἰσχωρήσει τώρα ἀπὸ τὰ ὠχυρώματα τῆς Εὐβοίας, διεύθυνε τὸ πεζικὸν μεταξὺ τοῦ δάσους καὶ τῆς φρουρᾶς, ἄλλο μέρος παρέταξεν εἰς τὴν ὄχθην, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἰππικοῦ συμμιγμένου μὲ πεζοὺς ἐλαφροὺς καὶ Ἰλιυριοὺς ὤρμησε πρὸς ἀπάντησιν τῆς προσδραμούσης βοήθειας, καταλαμβάνων τὰς ὠφελίμουσ θέσεις. Ἀφοῦ διὰ τῆς ἀπροσδοκίτου προσβολῆς τὴν ἔκαμε νὰ σταθῇ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν πρώτην θέσιν του διὰ πλέον κρυπτῶν ὁδῶν.

Ἡ φρουρὰ ἰδοῦσα τὸ πικρὸν θέαμα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀκροπόλεως καὶ καταπονεθεῖσα ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν πυρκαϊάν, ἀπηλπίσθη περὶ τῆς σωτηρίας τῆς· ἐσυνθηκολόγησε νὰ παραδοθῇ μετὰ ὅ ἡμέρας διαφυλάττουσα τὴν ἐλευθερίαν νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτῆς ὅ,τι ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων.

Μετὰ τὴν προθεσμίαν ταύτην ἐξῆλθεν ἡ φρουρὰ προστατευθεῖσα μέχρι τῆς ἐπιβάσεως ἐπὶ ἀγγλικῷ δικρότου πλέοντος διὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἕως ὅτου νὰ φθάσῃ τὸ πλοῖον ὑπέφερον ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἀρπακτικότητα καὶ μὲ τρόπον ὄχι κόσμιον ἐστερήθη τῆς ἀποσκευῆς τῆς.

ποθητότεροι ὑπῆρξαν ὁμως εἰς αὐτὸν αἱ ἀποκτηθεῖσαι εἰς τὴν πατριδα του τιμαί. Ἡδύνατο εὐκόλως νὰ ᾔηται ἡ εὐτυχεστέρα ἡμέρα τῆς ζωῆς του ὅταν κατὰ τὸ 1688 μὲ τὰ παράσημα τῆς Ἡγεμονίας ἐξῆλθεν εἰς τὴν θάλασσαν, μὲ στρατὸν ἐπὶ τῶν πλοίων, ὁποῖον δὲν εἶχε ποτὲ ἄλλοτε, 16,000 ἄνδρας, ἐξ ὧν 8,000 Γερμανοὶ, διὰ νέαν ἐπιχείρισιν, ἧτις ἐμελλε νὰ τὸν καταστήσῃ Ἡγεμόνα τοῦ Αἰγαίου, ἐὰν ἐπιτύγχανεν ὡς πρότερον. Μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς λέγουσιν ὅτι ἐδέχθη τὰς συγχαρητικὰς ἀνευφημίας ὄλων.

Ἦτο ἡ εὐτυχεστάτη, ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία εὐτυχίς του ἡμέρα. Εἰς τὴν Εὐριπον, ὅπου διευθύνθη, ἀπήντησεν ἀντίστασιν ὁποῖαν ποτὲ ἄλλοτε. Ὅχι μόνον τὸ φρούριον ἦτο εἰς καλὴν κατάστασιν προπαρασκευασμένον, καὶ ὑπερασπιζέτο μὲ ἀπελπισίαν ἀπὸ τοὺς διωχθέντας ἐκ τῆς Πελοποννήσου Τούρκους, ἀλλὰ τὸ κύριον ἦτο ὅτι τὸ στράτευμα τοῦ Σερασκιέρου συναχθὲν εἰς τὴν στερεάν, ἦτο εἰς συνεχῆ σύνδεσμον μὲ τὸ φρούριον. Μέχρι τοῦδε πρῶτον προσεβάλλετο ὁ στρατὸς, τῶρα ὁμως ἦτο τοῦτο ἀδύνατον, διὰ τὸ μεταξὺ δάσος. Ἐξ ἐναντίας τὸ φρούριον διὰ τῆς γεφύρας συνείχετο μὲ τὴν στερεάν καὶ διὰ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου Καραβαβᾶ, τὴν ὁποῖαν ἐσυμβούλευσεν ἀρνησίβητος τις ἐκ τῆς Γουαστάλλης (1), ἦτο ἰδίως ἐξησφαλισμένη ἡ συγκοινωνία. Ἦσαν τοιουτοτρόπως οἱ πολιορκηταὶ ἐξ ἀνάγκης θεαταὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν πληγωμένων, ἧτις ἐγένετο διὰ νυκτὸς ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς νωπῶν στρατιωτῶν. Πρὸς τούτοις ἐξερράγη πολὺ πλέον ἐπικίνδυνος κολλητικὴ νόσος, παρὰ εἰς τὸ Ναύπλιον· μεταξὺ τῶν ἀξιώματικῶν, τοὺς ὁποίους ἀφήρπασεν, ἦτο καὶ ὁ Κενιγσμάρ-

(1) Girolamo Galloppo. Ἡ ὕβρις εὐγενοῦς τινος λέγεται ὅτι τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Βενετικὸν στρατὸν. Ὁ Μιχαὴλ Φοσκάρνης λέγει περὶ αὐτοῦ· *esseudo per causa del gioco incommodatissimo alla disperatione* p. 388. εἶναι ἀληθὲς μὲν ταῦτα ὅτι ὑπῆρχον συγκρούσεις μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀξιώματικῶν.

κος, ὁ μόνος στρατηγὸς ἀληθοῦς ἰκανότητος, τὸν ὁποῖον εἶχον. Μ' ὅλας αὐτὰς τὰς δεινοπαθείας ὁ Μοροζίνης ἐπέμενεν εἰς τὴν ἔφοδον.

Κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ τότε δὲν ἤθελε νὰ παραχωρήσῃ. Ἡ δυσθυμία ἦτο τόσον πλέον μεγάλη, ὅσον ἡ ἐπιχειρήσις ἦτο ὅλη ἰδικῆς του ἐμπνοίας. Δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας του, νὰ μείνῃ ἀνεκτέλεστον τὸ σχέδιόν του. Μάλιστα συνέλαβε τὸν στοχασμὸν νὰ διέλθῃ τὸν χειμῶνα πρὸ τοῦ φρουρίου, καὶ μόνον ἡ ἀποφαστικὴ ἐναντίωσις τῶν στρατιωτῶν του τὸν ἀπέτρεψεν. Ὅταν ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ἠσθένησεν ἀπὸ βαρυθυμίας.

Ἐκτοτε χάνομεν εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον μεγαλεπήβολους ἐπιχειρήσεις καὶ ἀκόμη περισσότερον, καλῶς ὀδηγηθείσας. Ἴσως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ὅτι ἡ θέσις τῆς Εὐρώπης ἦτο πλέον ἡλλαγμένη ἀφ' ὅτου οἱ Γάλλοι ἀνενέωσαν τοὺς πολέμους των κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας· οἱ Τοῦρκοι τοῦλάχιστον ἀνέπνευσαν πλέον ἐλευθέρως.

Κατὰ τὸ ἔτος 1690 ἐκυρίευσαν οἱ Βενετοὶ τὴν Μομενθασίαν· κατηναγκάσθη ὅμως μᾶλλον ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν παρὰ διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων.

Κατὰ τὸ ἔτος 1692 ὁ Μοκενίγος προσέβαλε τὰ Χανιά εἰς τὴν Κρήτην, εὔρεν ὅμως τὰ ὠχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἐγείρει μὲ πολλὴν δαπάνην καὶ μὲ ὀχυρωματικὴν διανοίαν, πάρα πολὺ δυνατὰ διὰ τὴν δύναμιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐπαρρησιάζεσθαι καὶ εἰς τὸ πεδῖον, ἐφοβήθη παντελῆ καταστροφὴν καὶ ἐπέβη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων του.

Ἐφαίνετο τρόπον τινὰ ὅτι ἡ νίκη ἦτο δεδωμένη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μοροζίνου. Ἐκ νέου ἀνηγορεύθη αὐτὸς ὁ γέρον Δούξ κατὰ τὸτος 1693 Ἀρχιστράτηγος. Ἦτο τοῦτο ἐναντίον τῶν ἠθῶν τῆς Βενετίας, καὶ ἔκαμιν ἐντύπωσιν ὅταν ἐφάνη ἐντὸς τῆς εἰρηνικῆς πόλεως ἡ πολιτικὴ κεφαλὴ μὲ τὸ σκῆπτρον τῆς στρατ. ἐξου-

σίας (1). Ὁ Μοροζίνης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν στοχασμὸν, μὲ τὸν ὁποῖον τὴν ἀρῆκεν. Ἐφλεγεν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀνανεώσῃ τὴν προσβολὴν τοῦ κατὰ τῆς Εὐβοίας. « Ἀποθνήσκων, λέγει ὁ Μουράτζος, μὲ τὴν τελευταίαν τοῦ ἀναπνοῆν ἦθελε καὶ τότε ὁρμήσει κατ' αὐτῆς. » Ἄλλ' ἀπέθανε πρὶν φθάσουν αἱ ἐνδυναμώσεις, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐνόμιζεν ἀναγκαίας.

Ἐνῶ οἱ Βενετοὶ δὲν ἔκαμνον κάμμιαν πρόοδον συνέβη κατόπιν στρατηγήματος, εὐτυχοῦς κατὰ τὸ φαινόμενον, νὰ εὐρίσκωνται εἰς κίνδυνον.

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1694 ὁ Ἀρχιστράτηγος Ζήνων ἐκυρίευσεν τὴν Χίον. Ὅλοι τὸν εἶχον ἀποτρέψει, κυρίως διότι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρουν τὴν στέρξιν τῆς νήσου, καὶ διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἔπρεπε νὰ προσκληθῶν εἰς ἔκτακτον δραστηριότητα. Ὁ Ζήνων ὅμως, ὅστις διὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν μικρῶν εὐγενῶν κατὰ τῶν μεγάλων ὑψώθη εἰς τοιαύτην θέσιν, ἐνόμιζε νὰ δειχθῆ ἄξιος τῆς εὐνοίας ταύτης δι' ἐνδόξου πράξεως. (2)

Συνέβη ὅμως ὅ,τι ἐπροσδοκᾶτο. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξεπλάγησαν, καὶ συνεκέντρωσαν πάλιν τὰς δυνάμεις των. Ἀπὸ δέκα Σαντζάκια ἐζήτησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν τὰ ὅπλα, συνεκάλεσαν ὅλους τοὺς παῖδας τῶν στρατιωτῶν καὶ τοὺς ἀπομάχους καὶ εἰργάζοντο μὲ μεγάλην ζωηρότητα εἰς τὸ Ναυπηγεῖον. Οἱ Βενετοὶ μέχρι τοῦδε κυρίως διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν Γαλεάτζων εἶχον τὴν ὑπεροχὴν· τῶρα ὅμως τεχνῆται Εὐρωπαῖοι κατεσκευάζον εἰς τοὺς

(1) Arrighi p. 366.

(2) Περὶ τούτου ἔκαμε λαμπρὰν ἔκθεσιν εἰς τὴν Βουλῆν, ἀρχομένην οὕτω: A piedi del reggio trouo di S - ta V - ra il dominio di ampiafruttifera e popolata isola. Ὁ δυστυχῆς ἐπλήρωσε τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν ἀπῆλαυσε, μὲ δυσμένειαν, ἥτις ἐντεῦθεν ἐπήγαγε, καὶ μὲ τὴν φυλακὴν.

Τούρκους πλοῖα, τὰ ὅποια περιελάμβανον ἀσύνηθες πλῆθος πυροβόλων, χωρὶς νὰ εἶναι δυσκίνητα. Ὁ ναύαρχός των Μετζομόρτος ἐξευρε νὰ γυμνάζη τὰ πληρώματα ἐπιδεξίως. Οὕτως ἐφάνησαν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὴν θάλασσαν μὲ ὑπερέχουσαν δύναμιν. Εὐκόλως ἐδίωξαν ἐκ τῆς Χίου τὴν Βενετικὴν φρουράν, ἣτις ἀπροσδοκῆτως κατελήφθη ἐντὸς τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀποκρέω. Γενόμενοι οὕτω κύριοι τῆς θαλάσσης οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ συλλογίζωνται τὴν ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1695 εἰσεχώρησαν οἱ Τούρκοι ἐκ νέου διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ ἐσκέπασαν τὸ πεδίον τοῦ Ἄργους μὲ τὰς σκηνάς των. Ὁ Μανιάτης Λιβεράκης, ἀναγορευθεὶς Βέης τῆς Μάνης, ἦτο μετ' αὐτῶν· οἱ συγχωριοὶ του δὲν ἀντετάχθησαν εἰς αὐτὸν σπουδαίως· ὅστις ἐλεηλάτησε μέχρι τῆς Τριπόλεως. Ἡδὴ ἐξέπλεεν ὁ Μετζομόρτος ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ὑποστήριξιν, ὅταν οἱ Βενετοὶ ἐπρόλαβον τὴν μόνην εὐκαιρίαν, ἣτις πλέον ἔμενεν εἰς αὐτούς. Πρὶν φθάσῃ ὁ Μετζομόρτος ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ Σερασκέρου ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν· δὲν ἐδόθη κυρίως μάχη, ἀλλὰ τὰ ἐπιτηδεῖα στρατηγήματα τοῦ Στρατηγοῦ Σταϊναίου ἐδίωξαν τὸν Σερασκέρην πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ. Τότε ἀνεχώρησεν ὁ Μολῖνος εἰς ἀπάντησιν τοῦ Μετζομόρτου· δις συνεκρούσθη μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Χίου. Οἱ Βενετοὶ δὲν ἐκατόρθωσαν τῶρα νὰ νικήσουν, ἀλλ' ἔδειξαν ἀνδρίαν. Ὁ Κονταρίνης διὰ ἐπιτηδείου ὁδηγίας, ὁ Δολφῖνος διὰ προσωπικῆς τόλμης ἀπέκτησαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων μὲ δόξαν ὀνομάτων πᾶν Βενετῶν· ἀρκεῖ ὅτι ἔφεραν πάλιν τὴν ἰσορροπίαν.

Ἀφοῦ ἐπέτυχαν ν' ἀποκτήσουν τὸν Λιβεράκην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Βενετίας, ἡ Πελοπόννησος ἠδύνατο ὅπως οὖν νὰ θεωρῆται ἐξησφαλισμένη.

Ἡδύνατο ὅμως ἡ Βενετία ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Τούρκους εἰς ἐντελῆ παραχώρησιν; Μόνη δὲν ἤθελε φθάσει εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Εὐρω-

παϊκῶν πραγμάτων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε καὶ ἐξετελέσθη ἡ ἐπιχειρήσις, ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη τὴν εἰρήνην καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατάρκτησιν.

Τὰ Καισαρικὰ ὄπλα μετὰ μικρὰν διακοπὴν ἐκ νέου θριαμβευτικὰ ἐπαπείλουν τοςούτω μᾶλλον τοὺς Ὀθωμανοὺς, ὅσον μετὰ τὴν σύμβασιν τοῦ Ῥυσβύκ δὲν ἦσαν πλέον ἀλλοῦ ἐνησχολημένα. Δύο νέοι καὶ φιλόδοξοι ἡγεμόνες, ὁ Πέτρος ὁ Α. καὶ ὁ Φριδερίκος Αὐγούστος τῆς Πολωνίας ἐφαίνοντο ἐπικίνδυνοι γείτονες· οἱ Βενετοὶ εἶχον ἰδικήν των τὴν θάλασσαν καὶ ὁ νέος Βεζίρης ὁ Χουσεῖν Κιουπρουλῆς δὲν ἐστοχάζετο ὅτι ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῆ εἰς τόσους ἐχθρούς. Πρώτην φορὰν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐδέχθησαν τακτικὴν διαπραγματεύσειν· ἐννέα Πρέσβεις τῶν πολεμησάντων καὶ τῶν μεσιτευόντων κρατῶν ἦλθαν εἰς τὴν σύνοδον (1). Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος ν' ἀναφέρωμεν τὰ παρουσιασθέντα προσκόμματα· κατὰ τὸ ἔτος 1699 ὑπεγράφησαν αἱ συνθήκαι τῆς εἰρήνης. Οἱ Βενετοὶ δὲν κατώρθωσαν μόνον νὰ ἐπεκτείνουν τὴν Δαλματίαν των, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν Πελοπόννησον ὡς ἐλευθέραν κατάρκτησιν.

Δὲν ἤθελεν ἔχει τοῦτο σημασίαν οὔτε διὰ τὴν δύναμιν των οὔτε διὰ τὸν κόσμον, ἐὰν δὲν ἐπεμελοῦντο νὰ προᾶξουν τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν, νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὸν ἀνάλογον μὲ τὴν φύσιν τῆς διοργανισμὸν, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ τὴν ἀποκαταστήσουν πραγματικὴν ἰδιοκτησίαν των.

(ἀκολουθεῖ)

(Σ. τοῦ Μ. Ἡ σύνοδος ἔγινεν ἐν Καρλοβίτζ.